

ВІДГУК
офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Джафарової Олени В'ячеславівни
на дисертацію Велієва Рустама Ельчин огли
«Методика розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї,
учинених організованими групами та злочинними організаціями»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку українського суспільства однією з найбільших загроз національній та громадській безпеці є злочини у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. Такі правопорушення відрізняються високим рівнем суспільної небезпеки, оскільки безпосередньо сприяють ескалації збройної злочинності, посиленню терористичної загрози, дестабілізації криміногенної ситуації та створюють підґрунтя для розвитку інших тяжких та особливо тяжких злочинів. Масове поширення зброї під час воєнного стану, її незаконне переміщення через державний кордон та організовані канали збуту зумовлюють необхідність перегляду підходів до протидії цій категорії кримінальних правопорушень.

З огляду на складність механізмів вчинення таких злочинів, ретельну конспірацію діяльності злочинних угруповань, залучення до їхньої діяльності корумпованих представників правоохоронних і контролюючих органів, а також використання сучасних інформаційних технологій, традиційні методи розслідування виявляються недостатньо ефективними. У зв'язку з цим зростає потреба у створенні спеціальної криміналістичної методики, яка б враховувала специфіку злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями, і забезпечувала системне використання комплексу слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій та спеціальних знань.

Необхідно наголосити, що попри наявність значного масиву наукових праць, присвячених проблематиці загального дослідження незаконного обігу зброї, слідча та судова практика свідчать про існування ряду невирішених

питань, пов'язаних із тактикою проведення окремих слідчих дій, організаційними особливостями початкового етапу розслідування, класифікацією та оцінкою доказів у справах цієї категорії. Саме тому, враховуючи підвищену суспільну небезпеку злочинів досліджуваного виду, проблематика їх розслідування потребує комплексного наукового осмислення, систематизації та адаптації до сучасних умов правозастосовної практики.

Враховуючи те, що у сучасній криміналістичній науці відсутні наукові праці, які б були присвячені саме комплексному дослідженню методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями, тема дисертаційної роботи є надзвичайно актуальною. Вона має істотне значення як для розвитку науки криміналістики, так і для практики протидії злочинності у контексті підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та експертних установ.

Зазначене дає право стверджувати, що тема дисертаційного дослідження Велієва Рустама Ельчин огли «Методика розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями» є надзвичайно актуальною, а її розроблення – своєчасним та необхідним.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження дотична до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента від 24 березня 2021 року № 119/2021; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р; Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р; Переліку пріоритетних

тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476.

Також тема дослідження відповідає пп. 1, 10, 12, 14, 15, 27 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454, пп. 11, 13, 17 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки, затвердженої наказом МВС України від 21 травня 2024 року № 326.

Проведене дослідження відповідає завданням щодо реалізації правоохоронних функцій, покладених на нашу державу Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, ухваленою Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р., Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних націй проти транснаціональної організованої злочинності (ратифіковану Законом України від 2 квіт. 2013 р. № 159-VII), Цілям сталого розвитку: Україна, на період до 2030 року та ін.

Наукова обґрунтованість проведених досліджень і оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності, визначається кількома обставинами.

По-перше, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації, обумовлюється методологічною основою проведеного дослідження. Спираючись на сучасні погляди щодо пізнання соціальних явищ, дисертант використав низку теоретичних підходів і загальнонаукових методів пізнання особливостей розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та

злочинними організаціями: історичний, аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікаційний, системно-структурний тощо.

По-друге, наукові положення та висновки дисертації спираються на теоретичні висновки і положення, обґрунтовані: сучасними розробками теорії криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, кримінології, кримінального права, теорії управління, соціології, психології; а також нормативними і методичними документами з питань організації слідчої та оперативно-розшукової діяльності тощо.

Слід відзначити, що в ході дослідження здобувачем були вивчені та узагальнені праці вітчизняних вчених, у тому числі у виданнях, опублікованих у наукометричних базах Scopus та Web of Science, що позитивно вплинуло на загальнотеоретичний рівень підготовки дисертації.

По-третє, *емпіричну основу дослідження* становлять матеріали слідчої та судової практики, а також результати анкетування працівників правоохоронних органів, безпосередньо залучених до розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, звіти органів НПУ за 2022-2024 рр., статичні звіти Офісу Генерального прокурора за 2019-2024 рр., а також власний багаторічний досвід роботи у правоохоронних органах.

Оцінюючи обґрунтованість наукових положень дисертації, необхідно зазначити, що висновки, положення і пропозиції автора є належним чином аргументованими, та є наслідком всебічного аналізу теоретичних здобутків науковців, актів кримінального процесуального законодавства України, слідчої та судової практики, які були предметом дослідження. Використані методи у роботі дозволили здійснити об'єктивне, повне і усестороннє дослідження обраної тематики, а також сформулювати коректні судження і висновки.

Приведені положення свідчать про високий науковий рівень дисертації, яка за своїм змістом і розглядом окремих проблем відповідає поставленим вимогам.

Рівень виконання поставленого наукового завдання. Дисертантом була поставлена наступна мета дослідження – розроблення науково-обґрунтованої методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації було вирішено такі завдання: визначено сучасний стан наукової розробленості проблематики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, до вчинення яких причетні організовані групи та злочинні організації; з'ясовано особливості змісту криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями; досліджено іманентні ознаки обстановки та предмета вчинення злочинів зазначеної категорії; визначено типові ознаки, притаманні способам їх учинення та слідам кримінально протиправної діяльності; встановлено характерні риси, що характеризують осіб, які входили до складу організованих груп та злочинних організацій і були причетні до незаконного обігу зброї; розкрито типові підстави і приводи для початку розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених злочинними угрупованнями; охарактеризовано обставини, що підлягали встановленню під час розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень; типізовано слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування; розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо проведення огляду місця події, зброї та її слідів, допиту свідків і підозрюваних на стадії досудового розслідування з урахуванням можливостей застосування тактичних прийомів, що сприяли реалізації цілей слідчих (розшукових) дій; розкрито специфіку використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених злочинними угрупованнями.

Вказані завдання були повністю виконані автором, що дозволило досягти сформульовану мету дослідження, і забезпечити повноту, достовірність, та адекватність запропонованих пропозицій і висунутих висновків.

Новизна проведених досліджень. Дисертація є першим комплексним дослідженням науково-обґрунтованої методики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями. Абсолютна більшість положень наукової новизни заслуговують на підтримку і видаються належним чином аргументованими і достовірними.

У результаті проведеного дослідження автором сформульовано низку нових і перспективних положень, висновків та рекомендацій, які складають наукову новизну дисертаційної роботи. Вона полягає в тому, що дисертант, спираючись на аналіз чинного законодавства України, положення науки криміналістики, кримінального процесу, теорії оперативно-розшукової діяльності, а також узагальнення практики органів досудового розслідування та судової практики, вперше розробив криміналістичну класифікацію злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні організовані групи та злочинні організації. На підставі вивчення кримінальних проваджень обґрунтовано, що механізм злочинної діяльності таких угруповань найчастіше включає кримінальні правопорушення, передбачені статтями 201, 262, 263, 263-1, 264, 410, 411 КК України, а також рідше – ч. 3 ст. 260, статтями 269, 440 КК України. Заслуговує на увагу визначення типових слідчих ситуацій як початкового, так і наступного етапів розслідування, що безпосередньо впливають на вибір тактики слідчих (розшукових) дій та формування ефективних алгоритмів протидії злочинним проявам.

Удосконалено зміст криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, зокрема розширено сукупність типових відомостей про кожен із її ключових компонентів. Набули розвитку пропозиції щодо уточнення переліку обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування досліджуваної категорії злочинів, а також процесуальних і

тактичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності початкового етапу розслідування.

Подальшого розвитку дістали теоретичні положення щодо особливостей проведення тактичних операцій у ході розслідування незаконного обігу зброї, учиненого організованими групами та злочинними організаціями. Уточнено тактичні рекомендації стосовно проведення огляду місця події, обшуку, а також допитів свідків, підозрюваних і членів злочинних угруповань, із врахуванням специфіки їх поведінки та протидії слідству. У роботі також розвинено правові й організаційні засади використання спеціальних знань під час розслідування зазначених злочинів, що сприяє більш повному та об'єктивному встановленню фактичних обставин кримінального провадження.

Викладене дає підстави стверджувати, що у дисертації Велієва Рустама Ельчин огли сформульовано та обґрунтовано значну кількість нових положень, які мають теоретичне і практичне значення, збагачують науку криміналістики та практику протидії організований злочинності у сфері незаконного обігу зброї.

Практичне значення дослідження. Наукові результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – під час подальшого поглибленого дослідження і розроблення теоретичних основ і праксеологічних засад розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, у тому числі, до вчинення яких причетні члени ОГ та ЗО (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

- *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Кримінальне право та процес: доктринальні та практичні проблеми» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

- *правозастосуванні* – для ефективного виявлення ознак діяльності злочинних угруповань, забезпечення досудового розслідування злочинів,

пов'язаних із незаконним обігом зброї, до вчинення яких причетні члени організованих груп і злочинних організацій, нейтралізації протидії розслідуванню та подальшому їх ефективному судовому розгляду.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Оцінюючи в цілому зміст дисертації, необхідно зазначити, що представлена до захисту дисертація є завершеним самостійним дослідженням актуальної теми як для науки криміналістики, так і для практики. Зазначені автором мета і завдання визначені вірно, логічно співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження. Під час дослідження автором було застосовано сучасний методологічний інструментарій, що дало змогу отримати обґрунтовані та достовірні висновки.

Матеріал дисертації викладається послідовно, логічно, юридично виважено, що безумовно засвідчує високий науковий потенціал призначеного на розгляд дослідження. Означене дає можливість зробити висновок, що дисертація є завершеною науково-дослідницькою роботою, що містить як цілу низку глибоких теоретичних узагальнень, так і сформульованих пропозицій щодо розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями, представлених у вигляді окремої криміналістичної методики.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У розділі 1 «Загальна криміналістична характеристика злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями» сформовано теоретико-методологічну основу дослідження.

У підрозділі 1.1 «Сучасний стан наукової розробленості проблематики незаконного обігу зброї та діяльності організованих злочинних формувань» здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел та практичного досвіду. Встановлено, що більшість наукових розвідок концентруються на окремих складових – питаннях кримінально-правової кваліфікації, кримінологічних характеристиках чи профілактиці. Водночас цілісні криміналістичні методики розслідування цього виду злочинів досі залишаються нерозробленими.

Обґрунтовано необхідність системного наукового осмислення незаконного обігу зброї, що особливо актуалізується в умовах збройної агресії проти України та широкого поширення зброї серед цивільного населення.

У підрозділі 1.2 «Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями» запропоновано авторську класифікацію таких злочинів. До неї включено кримінальні правопорушення, передбачені статтями 201, 262, 263, 263-1, 264, 410, 411, ч. 3 ст. 260, статтями 269, 440 КК України. Підкреслено необхідність урахування не лише формально-правових складів, а й криміналістично значимих характеристик – способів вчинення, предмета посягання, типових слідів.

У підрозділі 1.3 «Зміст та структура криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу зброї» розкрито сутність криміналістичної характеристики як системи знань, що забезпечує ефективне планування й організацію розслідування. До її складових віднесено спосіб вчинення, обстановку, предмет злочину, характерні сліди та особу злочинця. Зазначено, що для організованих груп і злочинних організацій типовою є повноструктурність злочинної діяльності – від ретельної підготовки до приховування слідів.

У підрозділі 1.4 «Обстановка та предмет злочинних посягань у сфері незаконного обігу зброї» проаналізовано джерела походження зброї й місця її незаконного зберігання. Показано, що найбільш поширеними джерелами виступають військові частини, підрозділи правоохоронних органів, зони бойових дій та оборонні підприємства. Предметом посягання є вогнепальна зброя різних видів – пістолети, автомати, гранатомети, снайперські гвинтівки, а також боєприпаси, що зумовлює особливу суспільну небезпеку таких злочинів.

У підрозділі 1.5 «Способи вчинення та сліди злочинів у сфері незаконного обігу зброї» встановлено, що злочинна діяльність у цій сфері майже завжди супроводжується високим рівнем конспірації.

Використовуються підроблені документи, корупційні зв'язки, спеціально облаштовані схованки, засоби знищення маркувальних позначок. Визначено основні види слідів: матеріальні (зброя, боєприпаси, схованки), цифрові (електронна комунікація, транзакції у криптовалюті), ідеальні (свідчення очевидців і учасників).

У підрозділі 1.6 «Особа злочинця: лідера та учасників організованих груп і злочинних організацій» подано соціально-демографічну й психологічну характеристику правопорушників. Встановлено, що середній вік учасників коливається між 27 і 44 роками, більшість мають середню спеціальну або вищу освіту, понад 60 % – попередній злочинний досвід. Окрема увага приділена ролі лідера, який формує стратегію, підтримує дисципліну й забезпечує корупційні зв'язки угруповання.

У розділі 2 «Особливості організації та тактики розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями» розкрито механізм криміналістичного забезпечення досудового розслідування.

У підрозділі 2.1 «Початковий етап розслідування та обставини, що підлягають з'ясуванню» визначено основні джерела отримання інформації – заяви громадян, рапорти правоохоронців, повідомлення установ та організацій. Виокремлено коло обставин, які потребують доказування: предмет злочину, спосіб вчинення, особа злочинця, його роль у групі, суб'єктивна сторона, а також причини та умови вчинення.

У підрозділі 2.2 «Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та алгоритми реагування на них» систематизовано найбільш поширені ситуації: затримання осіб при незаконному переміщенні зброї; виявлення ознак злочину без встановлених підозрюваних; надходження оперативної інформації про групу; отримання даних про діяльність злочинної організації. Для кожної ситуації визначено алгоритми дій, спрямовані на своєчасне реагування й збереження доказової інформації.

У підрозділі 2.3 «Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування та комплекси процесуальних і негласних слідчих (розшукових) дій» проаналізовано ситуації, пов'язані з повним чи частковим установам учасників угруповання, їх переховуванням чи втечею. Запропоновано оптимальні комбінації слідчих і негласних дій для документування злочинної діяльності, викриття організаторів та встановлення каналів надходження зброї.

У розділі 3 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї» подано практичні рекомендації щодо здійснення ключових слідчих заходів.

У підрозділі 3.1 «Тактика огляду місця події, зброї та слідів її використання» визначено правила виявлення, фіксації та вилучення зброї, боєприпасів і слідів злочину. Зазначено, що огляд здійснюється у приміщеннях, транспортних засобах, схованках, а також у місцях передачі чи збуту зброї.

У підрозділі 3.2 «Особливості допиту підозрюваних, свідків та інших учасників кримінального провадження» окреслено тактику подолання протидії з боку членів угруповань, використання психологічних прийомів та формування лінії допиту залежно від ролі допитуваного у злочинній структурі.

У підрозділі 3.3 «Використання спеціальних знань і судових експертиз у процесі розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї» підкреслено значення судових експертиз – зброєзнавчої, трасологічної, судово-медичної, психіатричної, молекулярно-генетичної. Їхні результати становлять основу доказової бази у відповідних кримінальних провадженнях.

Таким чином, у дисертації вперше комплексно сформовано методику розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. Запропоновані класифікація, криміналістична характеристика, типові слідчі ситуації та тактичні рекомендації мають не лише науково-теоретичне, а й

практичне значення для органів досудового розслідування, прокуратури й експертних установ.

Важливим є те, що положення дисертації є авторськими розробками дисертанта, що знайшло повне відображення у наукових статтях, які опубліковані у фахових виданнях, а також апробовані шляхом публікації тез доповідей на наукових конференціях.

Повнота викладених наукових положень в опублікованих працях. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли своє відображення у шести наукових публікаціях, з яких три – статті в журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; три – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Незважаючи на безумовно позитивну оцінку дослідження, як і в будь-якому науковому дослідженні складної проблеми, в дисертації містяться **окремі дискусійні положення, висновки та пропозиції, які потребують додаткового обґрунтування або пояснення.** Серед них, необхідно виділити наступні:

1. Характеристика слідчих ситуацій початкового та наступного етапів є обґрунтованою, однак відсутня оцінка їхньої тактичної складності та пропозиції щодо оптимізації дій у найбільш проблемних умовах.

2. Аналіз тактики огляду місця події та зброї достатньо повний, але залишилися поза увагою новітні технічні засоби (наприклад, 3D-сканування, використання криміналістичних баз даних), які сьогодні активно застосовуються.

3. Організаційно-тактичні аспекти допиту учасників ОГ і ЗО окреслені правильно, проте не враховано особливостей роботи з особами, які мають попередній досвід протидії слідству, що часто трапляється у даній категорії справ.

4. У роботі слушно наголошено на значенні судових експертиз, однак не деталізовано проблеми їх призначення та оцінки висновків у контексті допустимості доказів.

Висловлені зауваження носять переважно дискусійний та уточнюючий характер і не знижують позитивної оцінки дисертаційного дослідження, вони не стосуються концептуальних положень дисертації. Її основні аспекти базуються на значному обсязі даних і тому мають високий ступінь репрезентативності.

Відсутність порушення вимог академічної доброчесності. З аналізу змісту тексту дисертації вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. Не було виявлено ознак плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Роботу виконано самостійно. Усі наукові положення, висновки і рекомендації представлені в дослідженні є результатом особистих наукових досліджень автора. Порушень академічної доброчесності у дисертації і наукових працях дисертанта, в яких висвітлені наукові результати дослідження дисертанта, не виявлено. У дослідженні ідеї та розробки, які належать співавторам, не використовувались.

Висновок за результатами вивчення дисертації. Дисертація виконана на належному теоретичному рівні, її зміст викладено в логічній послідовності, усі висновки є достатньо обґрунтованими. У роботі представлений високий рівень новизни і обґрунтованості проведених досліджень, високий рівень виконання поставленого наукового завдання і оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. За своїм змістом і загальною спрямованістю представлена дисертація відповідає спеціальності 081 «Право».

Дисертація на тему «Методика розслідування злочинів у сфері незаконного обігу зброї, учинених організованими групами та злочинними організаціями», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор Велієв Рустам Ельчин огли – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент
завідувач кафедри
адміністративної діяльності ННІ № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Олена ДЖАФАРОВА